

Eduskunnan sivistysvaliokunta

Lausuntopyyntö 31.8.2021

Lausunto valtioneuvoston selonteosta sisäisestä turvallisuudesta

Eduskunnan sivistysvaliokunta on pyytänyt Opetushallitukselta asiantuntijalausuntoa valtioneuvoston selonteosta sisäisestä turvallisuudesta. Opetushallitus antaa asiassa seuraavan lausunnon, jossa keskitytään sisäisen turvallisuuden selontekoon pääosin Opetushallituksen toimialan näkökulmasta.

Yleistä

Selonteossa keskeiset sisäiseen turvallisuuteen liittyvät teemat ja osa-alueet on hahmotettu monipuolisesti ja esitetty selkeästi. Selonteko perustuu laajaan turvallisuuskäsitykseen, joka huomioi kansallisten muutosilmiöiden lisäksi myös globaalien haasteiden vaikutukset Suomen turvallisuuteen. Varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen rooli sisäisen turvallisuuden edistämässä jää selonteossa kuitenkin verrattain ohuelti käsitellyksi. Varhaiskasvatuksella, koulutuksella ja sivistyksellä on itsessään merkittävä rooli yhteiskunnan vakauden ja turvallisuuden ylläpitämisessä ja parantamisessa. Turvallisuuden laaja-alainen hahmottaminen on keskeistä ja Opetushallitus pitää tärkeänä kokonaisturvallisuutta koskevan tietoisuuden ja osaamisen vahvistamista kaikissa ikäluokissa.

Selonteossa linjataan, että Suomen sisäinen turvallisuus perustuu ensisijaisesti ongelmien ja häiriöiden ennaltaehkäisyyn ja että toiminnassa edistetään oikeusvaltioperiaatetta ja ihmisoikeuksia. Nämä ovat kannatettavia lähtökohtia. Opetushallituksen toiminnassa ja toimialalla korostuvat ennaltaehkäisy ja varhaisen puuttumisen mallit. Hyvinvointi ja osaaminen ovat demokraattisen ja turvallisen yhteiskunnan perusta. Tämän vuoksi syrjäytymisen ehkäisy ja myönteisen osallisuuden vahvistaminen ovat merkittäviä sisäisen turvallisuuden kannalta.

Seuraavassa Opetushallitus esittää huomioita selonteosta lukukohtaisesti.

1. Selonteko tarkastelee sisäistä turvallisuutta vuoteen 2030 saakka

Koska selonteon tulevaisuustarkastelu ulottuu vuoteen 2030 asti, Opetushallitus pitää tärkeänä, että väestön monimuotoistuminen maahanmuuton myötä otetaan vahvasti huomioon sisäistä turvallisuutta kehitettäessä.

2. Päämääränä kaikkien turvallisuus

Turvallisuusviranomaisten toiminnalla on olennainen merkitys kokonaisturvallisuuden kannalta, mutta huomiota tulee kiinnittää myös opettajien ja kasvattajien täydennyskoulutuksen tarpeeseen sekä mahdollisuuksiin tiivistää viranomaisyhteistyötä esimerkiksi koulun ja poliisin välillä. Tämä edellyttää uusien yhteistyömuotojen kehittämistä ja resursointia.

Selonteon kohdassa 2.9 todetaan, että Kestävän kehityksen tavoitteet ja Agenda 2030 -toimintaohjelma luovat osaltaan globaalin viitekehyksen, jolla on vaikutusta myös sisäiselle turvallisuudelle. Yleissivistävässä koulutuksessa opetussuunnitelmien perusteasiakirjat huomioivat laajasti kestävän tulevaisuuden teemat ja niihin liittyvät kansainväliset velvoitteet, mikä tukee selonteon huomioita.

Kotoutumisen tukemiseksi yhdenvertaisuutta oppimisessa, opetuksessa ja kasvatuksessa on edistettävä. Yhteiskunnassa vallitsevia tiedostettuja ja tiedostamattomia syrjiviä ja erityisesti rasistisia rakenteita ja valtamekanismeja on tarpeen tunnistaa ja purkaa myös oppimisen kautta. Opetushallitus tukee kotoutumista omilla toimenpiteillään.

3. Arjen turvallisuus kuuluu kaikille

Koettuun turvallisuuteen liittyy vahvasti kokemus osallisuudesta. Opetushallituksen toiminnan kannalta erityisen tärkeinä teemoina voidaan tämän osalta pitää eriarvoisuuden kasvuun ja syrjäytymisen lisääntymiseen liittyviin haasteisiin vastaamista, kotoutumiseen liittyviä teemoja, väkivaltaistuneiden asenteiden ja polarisaation ennalta ehkäisyä sekä lasten suojeluun liittyviä teemoja.

Kouluterveyskyselyn 17.9.2021 julkaistuissa tuloksissa pandemia-ajan vaikutukset lasten ja nuorten hyvinvointiin tulevat esiin selkeästi. Kiusaaminen kouluissa ja oppilaitoksissa on jatkanut vähentymistään, mutta perusopetuksen tyttöjen osalta on havaittavissa hieman nousua. Perusopetuksen 4. ja 5. luokan oppilaista 8 % kertoi kyselyssä kokeneensa viikoittain kiusaamista ja yläluokilla heiltä oli 6 % oppilaista. Toisella asteella kiusatuksi tuli viikoittain 1-3 % opiskelijoista. Kynnys kertoa kiusaamisesta koulun aikuisille on madaltunut verrattuna edellisiin Kouluterveyskyselyn tuloksiin. Lähes kaikilla kouluilla ja oppilaitoksilla on käytössä suunnitelmat oppilaiden ja opiskelijoiden suojaamiseksi kiusaamiselta, väkivallalta ja häirinnältä. Opetushallitus laati syksyllä 2020 oppaan kouluille ja oppilaitoksille kiusaamisen vastaisesta työstä. Parhaillaan Opetushallitus valmistelee verkkosivustoa, joka käsittelee kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastaista työtä. Oppaassa ohjeistetaan koulua ja oppilaitosten ennalta ehkäisevää työtä ja annetaan ammattilaisille toimintaohjeet, kuinka puuttua kiusaamiseen. Lisäksi oppilaille ja huoltajille on tuotettu materiaalia kotimaisten kielten lisäksi yleisimmillä vierailla kielillä, miten toimia, jos havaitsee kiusaamista tai tulee kiusatuksi. Opetushallitus on valmistellut myös oppaan seksuaalisen häirinnän vastaiselle työlle, joka on päivitetty syksyllä 2020.

Koronapandemia on aiheuttanut lapsille ja nuorille osallistumis-, oppimis- ja hyvinvointivajetta kaikilla kasvatus- ja koulutusasteilla (Kouluterveyskysely 2021, opetus- ja kulttuuriministeriön ja aluehallintovirastojen tiedonkeruu). Vajeet näyttäytyvät Suomen eri alueilla eri tavoin, samoin yksilöiden väliset erot ovat

suuria. Esimerkiksi etäopetusjärjestelyt ja erilaiset rajoittamistoimenpiteet ovat olleet alueellisia. Koronapandemia on saattanut syventää polarisaatiokehitystä: niiden lasten ja nuorten hyvinvointi on saattanut heiketä, joilla on ollut erilaisia vaikeuksia ennen pandemiaa. On tärkeä muistaa, että suurin osa on voinut hyvin niin ennen pandemiaa kuin sen aikana. Kouluterveyskyselyn 2021 valossa nuoruusikäisten tyttöjen ahdistuneisuus, masentuneisuus ja heihin kohdistunut seksuaalinen häirintä on lisääntynyt pandemia-aikana merkittävästi. Yläkouluikäisistä tytöistä 22 % ja lukiota käyvistä tytöistä 23 % ja ammatillisissa oppilaitoksissa oppilaitoksessa opiskelevista tytöistä 26 % koki itsensä yksinäiseksi toisena koronakeväänä joko melko usein tai jatkuvasti. Poikien prosenttiosuudet olivat selvästi pienempiä, mutta nekin nousivat.

Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus ovat jakaneet valtionavustuksia kaikille kasvatus- ja koulutusasteille oppimisvajeen paikkaamiseen. Koronapandemian vaikutukset todennäköisesti tulevat näkymään pitkään lasten ja nuorten hyvinvoinnissa ja oppimisessa. Tämän vuoksi tarvitaan pitkäaikaista seuranta ja erilaisia toimenpiteitä lasten ja nuorten hyvinvoinnin tueksi. Tarvitaan myös lisätietoa pandemian vaikutuksista heikommassa asemassa oleviin lapsiin ja nuoriin sekä erityisryhmiin. Opetushallitus toimii aktiivisesti muiden toimijoiden kanssa tämän työn edistämiseksi. Lisäksi tarvitaan hallinnonalat ylittävää ennaltaehkäisevää työtä, jotta lasten ja nuorten syrjäytymiskehitys voidaan katkaista. Kaikki nämä toimenpiteet edistävät myös sisäisen turvallisuuden ylläpitoa ja parantamista.

Opiskeluhuollon palvelujen saatavuuteen tulee jatkossa kiinnittää erityistä huomiota. Opetus- ja kulttuuriministeriö valmistelee hallituksen esitystä, jonka tarkoituksena on säätää valtakunnallinen sitova mitoitus kuraattori- ja psykologipalveluille. Opiskeluterveydenhuollolle vastaava suositus annettiin alkuvuodesta 2021.

Opetushallitus pitää hyvänä sitä, että selonteossa todetaan sisäisen turvallisuuden usein olevan henkilökohtaista: ”Se, millaisia turvallisuusongelmia ihminen arjessaan kohtaa, tai mitä hän pelkää, riippuu hänen henkilökohtaisista ominaisuuksistaan, olosuhteistaan tai kokemuksistaan. Näitä ovat muun muassa ikä, sukupuoli, alkuperä, terveys, äidinkieli, asuinpaikka, sosioekonominen asema sekä muut häntä määrittävät tekijät.” Tähän liittyen Opetushallitus pyrkii kehittämään intersektionaalisuuteen perustuvaa työskentelyä, jossa tunnistetaan ja puretaan moniperustaista syrjintää ja erityisesti etuoikeuksia oppimisessa, opetuksessa ja kasvatuksessa. Tämä antaa välineitä tunnistaa syrjinnän juurisyyt ja suunnata toimenpiteitä sinne, missä eriarvoisuus lähtökohtaisesti on. Intersektionaalisuus on taito, jota voidaan oppia ja sen soveltamista käytännön viranomaistyöhön tulisi vahvistaa hallintorajat ylittävässä yhteistyössä.

Lisäksi Opetushallitus pitää tärkeänä, että selonteossa tuodaan esiin polarisaatioilmiöiden haastavan ihmisten välistä luottamusta. Opetushallitus pyrkii muun muassa globaali- ja demokratiakasvatukseen sekä kotikansainvälistymisen ja antirasismien edistämisen kautta lisäämään oppijoiden kykyä dialogiin ja uusien ajattelu- ja toimintamallien analyysiin ja omaksumiseen. Opetushallituksen näkökulmasta kansainvälistyminen avaa mahdollisuuksia oppia ja oivaltaa uusia asioita ja lisätä innovaatiokykyä. Samalla on kuitenkin huomioitava, että yhteiskuntaan voi saapua myös turvallisuutta horjuttavia ilmiöitä, jotka vaikuttavat kasvatukseen, oppimiseen ja yhdenvertaisuuteen. Siksi Opetushallitus pitää tärkeänä, että sen toimialan toimijoiden kykyä tunnistaa

muun muassa ihmiskaupan, kiusaamisen ja naisiin kohdistuvan väkivallan uhreja kouluissa, päiväkodeissa ja muissa oppimisympäristöissä kehitetään ja tuetaan.

Keskeistä on myös, että rasismien eri muotoja tunnistetaan ja puretaan aktiivisemmin sekä tehdään näkyväksi syrjiviä rakenteita, kuten valkoisuuden normatiivisuutta ja rodullistamista, kaikkialla yhteiskunnassa. Maahanmuuttaneille kohdistettavan vastuun lisäksi tulisi kehittää vahvemmin yhteiskunnan roolia kotoutumisen tukemisessa sekä tukea valtaväestön oppimista moninaisuudesta maahanmuuton myötä.

Tärkeää on, että myös viranomaiset edistävät aktiivisemmin teoillaan yhteiskunnan vastaanottavuutta ja vaikuttavat asenneilmapiiriin ja syrjintään. Työ on hyödyllistä aloittaa omasta organisaatiosta ja sen käytänteistä ja rakenteista sekä viestiä tehdyistä muutoksista virastojen ulkopuolelle.

4. Toimintaympäristön muutokset ja vakavat häiriöt

Medialukutaidon ja lähdekritiikkiä tukevan osaamisen sekä kieli-, katsomus- ja kulttuuritietoisuuden vahvistaminen ovat yleissivistävässä koulutuksessa olennaisen tärkeitä, jotta disinformaation levittämiseen liittyviä haitallisia vaikutuksia voidaan ehkäistä. Olennaisen tärkeää on myös myönteisen odotushorisontin luominen lapsille ja nuorille – tulevaisuus ei vain tule, vaan se tehdään yhdessä.

Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisytoimenpideohjelma 2019–2023 sisältää useita toimia, joissa myös Opetushallitus on mukana.

Selonteossa tuodaan esiin polarisaation vaikutus turvallisuuteen. Opetushallitus pitää tärkeänä, että suomalaisessa yhteiskunnassa edistetään oppimisen kautta kansalaisten kykyä kohdata, seurata ja analysoida globaalin, kompleksisen maailman tapahtumia ja ilmiöitä. Kotoutumisen tukemisen näkökulmasta erityisesti kyky antirasistiseen toimintaan ja ajatteluun edistää moninaisen yhteiskunnan rakentamista.

Selonteossa nostetaan esiin myös ylisukupolvisen syrjäytymisen ehkäisy: ”Eri tavoin haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien kokemaa sekä mitattua turvallisuus ovat huonompia kuin väestöllä keskimäärin. Ylisukupolvisuuden katkaisemisessa ratkaisevaa on monialaisessa yhteistyössä toteutettu vanhemmuuden ja lasten pärjäävyyden tukeminen ja kokonaisvaltainen kohtaaminen kaikissa eri elämänvaiheissa.” Maahanmuuttotäustaisten lasten ja nuorten oikeudet ja mahdollisuudet yhdenvertaiseen oppimiseen ja koulutuspoluilla etenemiseen tulee turvata.

Selonteossa on oikealla tavalla kiinnitetty huomiota kyberturvallisuuteen ja sen merkitykseen yhteiskunnan toimintojen kannalta. Sähkönjakelu on yksi tärkeimmistä suojattavista kohteista. Huoltovarmuuskriittisiin toimintoihin tulee kohdistaa aiempaa suurempi huomio sekä varmistaa niiden ylläpidon ja suojaamisen edellyttämät riittävät resurssit.

Opetusalaa koskevia tarkempia ehdotuksia, kuten ehdotus kyberturvallisuuden ilmiöihin liittyvän opetuksen lisäämisestä, sisältyy Kyberturvallisuusstrategiaan 2021.

Yksi merkittävä toimintaympäristön muutos on oppivelvollisuuden laajentaminen lukuvuodesta 2021–2022 lähtien. Uudistuksen myötä kaikki oppivelvolliset osallistuvat toisen asteen koulutukseen tai muuhun perusopetuksen jälkeiseen koulutukseen. Uudistus on merkittävä osaamis- ja koulutustason nostamiseksi sekä syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja siten myös sisäisen turvallisuuden parantamiseksi. Uudistuksessa opetuksen ja koulutuksen järjestäjillä sekä oppivelvollisen asuinkunnalla on katkeamaton vastuu oppivelvollisen ohjauksesta ja valvonnasta siihen saakka, kunnes oppivelvollinen täyttää 18 vuotta.

5. Suomi maailman turvallisimpana maana vuonna 2030

Opetushallitus näkee hyvänä, että selonteossa ehdotetaan viranomaisten toiminnan painopistettä siirrettävän yhä voimakkaammin reaktiivisista palveluista ennalta ehkäisyyn ja turvallisuusongelmia ennalta ehkäistään laajassa yhteistyössä. Oppimisen, opetuksen ja kasvatuksen kautta voidaan vaikuttaa yhteiskunnan vakauden säilymiseen ja uusiutumisen lisääntymiseen.

Viestinnän kautta tahallista vastakkainasettelua ja uhkakuvia luovaan keskusteluun tuodaan faktatietoa. Opetushallitus pyrkii vahvemmin osallistumaan rakentavaan ja tietopohjaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun kotoutumiseen ja maahanmuuttotustaisten oppijoiden koulutukseen liittyvistä ilmiöistä.

Opetushallitus näkee, että eri väestöryhmien ja erityisesti maahanmuuttaneiden luottamuksen rakentaminen viranomaisia kohtaan on merkittävässä roolissa sisäisen turvallisuuden rakentamisessa ja muihin selonteossa jo mainittuihin, erityisesti maahanmuuttaneita koskettaviin rikoksiin puuttumisessa. Opetushallitus pitää rasismien vastaisen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmaa ja sen toimeenpanoa tärkeänä.

Selonteossa esitetään edistettäväksi eri taustoista tulevien (kuten eri sukupuolia, kieliryhmiä ja etnisiä ryhmiä) ihmisten hakeutumista poliisi- ja pelastajakoulutukseen sekä muihin turvallisuusalan tehtäviin. Opetushallitus näkee, että erityisesti maahanmuuttotustaisten oppijoiden opinto-ohjausta tulisi kehittää vahvemmin tukemaan tätä tavoitetta.

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn tavoiteohjelma sekä kansallinen liikenneturvallisuusstrategia sisältävät monia toimenpiteitä, joiden tavoitteena on tapaturmien ehkäisy ja liikenneturvallisuuden parantaminen liikenteen muuttuvat muodot huomioon ottaen. Tavoiteohjelma ja strategia sisältävät myös Opetushallitusta koskevia toimenpiteitä, joilla tuetaan turvallisuusosaamista ja liikennekasvatusta perusopetuksessa ja toisella asteella.

Selonteko sisältää Opetushallituksen toimialan kannalta keskeisiä kirjauksia: "Laajennetaan nuorten rikoskierrettä ehkäisevä ankkuritoiminta vahvemmin osaksi koulujen ja oppilaitosten kiusaamisen vastaista toimintaa, ja vahvistetaan poliisin ja koulujen välistä yhteistyötä laajasti muun muassa kummipoliiseilla. Ankkuritoiminnassa myös ehkäistään jengiytymistä ja väkivaltaista radikalisoitumista. Vahvistetaan osallisuutta, hyvinvointia ja turvallisuutta kouluissa. Toteutetaan toimenpideohjelma kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa. Toteutetaan kansallista lasten ja nuorten turvallisuuden edistämisen ohjelmaa, jolla ehkäistään tapaturmia,

17.9.2021

OPH-3545-2021

itsemurhia ja lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa.” Opetushallitus pitää selontekoon kirjattuja toimenpiteitä keskeisinä, mutta korostaa myös muiden osallisuuden vahvistamiseen liittyvien toimien merkitystä. Samoin opetus- ja kasvatustieteiden henkilöstön rooli ennaltaehkäisevässä työssä ja varhaisessa puuttumisessa on tärkeä. Tämä liittyy potentiaalisesti moniin eri teemoihin, esimerkiksi lapsiin kohdistuvien rikosten torjuntaan, verkossa tapahtuvan lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjuntaan, ihmiskauppaan liittyvän tietoisuuden vahvistamiseen ja ihmiskaupan vastaiseen toimintaan, huumausainerikollisuuden torjunta, uhkatilanteiden tunnistamiseen ja vihapuheen torjuntaan sekä radikalisoitumisen ehkäisemiseen.

Opetushallitus on omalta osaltaan julkaissut internetsivuillaan tukimateriaaleja, joilla pyritään edistämään turvallisuutta eri näkökulmista. Turvallisuusteemat ovat myös osana Opetushallituksen järjestämää koulutusta.

Pääjohtaja

Minna Kelhä

Lakimies

Olli Korhonen

Tämä asiakirja on sähköisesti hyväksytty Opetushallituksen asianhallintajärjestelmässä.